

ORIGINAL RESEARCH PAPER

The components of national identity in the 12th chemistry book

Fatemeh Momeni ^{1,*}

¹ Secretary of Education, Ashtian, Markazi, Iran

* Corresponding author: (✉ fatemehmmmn@gmail.com)

ABSTRACT

Keywords:

National identity, content analysis, chemistry book 12th grade.

Textbooks are among the most important sources of learning in the educational system, and they also form the main materials of the school curriculum. Textbooks play an important role in the formation of students' national identity. The purpose of this research is to investigate and analyze the national identity in the chemistry book (3) of the twelfth grade of high school. The research method is quantitative and qualitative content analysis. The data collection tool includes a checklist in content analysis, and the unit of analysis is the theme. The components of national identity in this research are: symbol, value, cultural heritage, celebrities, and personalities, events. The statistical population of the chemistry book (3) is the 12th grade of high school in academic year of 2022-2023. The results of the qualitative analysis indicate an emphasis on national symbols, especially the Persian alphabet, attention to national values, especially social values, attention to places and buildings in terms of cultural heritage, and little attention to contemporary celebrities and personalities, especially contemporary chemists and their books, as well as events and happenings. The results showed that 224 references have been made to the concept of national identity, and from among the dimensions of national identity, symbols have the highest frequency of 45.99%, and personalities have the lowest frequency of 0.44%.

Received: 17 October 2023

Revised: 2 January 2024

Accepted: 26 January 2024

Published online: 02 February 2024

PP: 57-71

ISSN (Online): [2717-2279](https://doi.org/10.48310/CHEMEDU.2024.15079.1136)

Citation: Momeni, F. (2024). The components of national identity in the 12th chemistry book. *Research in Chemistry Education*, 5(4), 57-71.

 <https://doi.org/10.48310/CHEMEDU.2024.15079.1136>

پژوهش در آموزش شیمی، سال پنجم، شماره چهارم، صفحات ۷۱-۵۷

پژوهش در آموزش شیمی

<https://chemedu.cfu.ac.ir>

مقاله پژوهشی

مؤلفه‌های هویت ملی در کتاب شیمی دوازدهم

فاطمه مؤمنی ^۱ *

^۱ دبیر آموزش و پرورش شهرستان آشتیان، مرکزی، ایران

* نویسنده مسئول: fatemehmmmn@gmail.com

چکیده

از مهم‌ترین منابع یادگیری در نظام آموزشی، کتاب‌های درسی هستند. کتاب‌های درسی در شکل‌گیری هویت ملی دانش‌آموزان نقش مهمی ایفا می‌کنند. هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل هویت ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم است. روش پژوهش تحلیل محتوای کمی و کیفی است. ابزار گردآوری اطلاعات شامل چک لیست در تحلیل محتوا است و واحد تحلیل، مضمون است. مؤلفه‌های هویت ملی در این پژوهش عبارتند از: نماد، ارزش، میراث فرهنگی، مشاهیر و شخصیت‌ها، وقایع و رویدادها. جامعه آماری کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم سال ۱۴۰۱-۱۴۰۲ است. نتایج تحلیل کیفی نشان‌دهنده تأکید بر نمادهای ملی به خصوص الفبای فارسی، توجه به ارزش‌های ملی به ویژه ارزش‌های اجتماعی، توجه به اماکن و بناها در بعد میراث فرهنگی و کم توجهی به مشاهیر و شخصیت‌های معاصر به ویژه شیمی‌دانان معاصر و کتاب‌های آنان و همچنین وقایع و رویدادهاست. با توجه به نتایج تحلیل کمی در این کتاب ۲۲۴ مورد به مفهوم هویت ملی اشاره شده است که در بین ابعاد هویت ملی، بعد نمادها با ۴۵/۹۹ درصد از بیشترین فراوانی و مشاهیر و شخصیت‌ها با ۰/۴۴ درصد از کمترین میزان فراوانی برخوردارند.

واژه‌های کلیدی:

هویت ملی،
تحلیل محتوا،
کتاب شیمی پایه دوازدهم.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۷/۲۵

تاریخ بازنگری: ۱۴۰۲/۱۰/۱۲

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۱/۰۶

تاریخ انتشار آنلاین: ۱۴۰۲/۱۱/۱۳

شماره صفحات: ۷۱-۵۷

شاپا الکترونیکی: ۲۷۱۷-۲۲۷۹

ارجاع: مؤمنی، فاطمه (۱۴۰۲). مؤلفه‌های هویت ملی در کتاب شیمی دوازدهم. پژوهش در آموزش شیمی، ۵(۴)، ۷۱-۵۷.

 <https://doi.org/10.48310/CHEMEDU.2024.15079.1136>

مقدمه

بشر از دیرباز با هویت و معیارهای تفکیک خانواده‌اش از دیگران در ارتباط بوده است مفهوم هویت به معنای امروزی به اوایل قرن ۱۹ بر می‌گردد. در طول تاریخ هویت‌ها گاهی صحنه رقابت و تنازع بوده‌اند و گاهی معیاری برای انسجام و حتی صلح اجتماعی. اما امروزه این مفهوم یکی از مسایل مهم برای برنامه ریزی‌های اجتماعی است (پادیاب، ۱۳۹۹). هویت مولفه‌های خاصی دارد، یکی از آن‌ها هویت ملی است (ایشانی، ۱۳۹۶). هویت ملی پدیده‌ای نسبتاً جدید و چند بعدی مشتمل بر مولفه‌های چندگانه‌ای چون سرزمین، تاریخ، فرهنگ، اجتماع، حکومت، زبان، دین و سایر عناصر و بنیادهای مشترکی است که اعضای یک جامعه نسبت به آن‌ها احساس تعلق، تعهد و وفاداری دارند. این عناصر مشترک ضمن ایجاد همبستگی بین اعضای یک جامعه، آن‌ها را از جوامع دیگر جدا می‌سازند. در نیم قرن اخیر، بررسی هویت ملی یکی از مباحثی است که توجه اندیشمندان حوزه جامعه‌شناسی را جلب کرده و از اهمیت فراوانی برخوردار است. از نظر جامعه‌شناسی هویت ملی به این لحاظ اهمیت دارد که یکی از عوامل مهم انسجام اجتماعی و وفاق ملی در هر جامعه تلقی می‌شود. هر اندازه یک ملت، هویت محکم‌تر و منسجم‌تری داشته باشد، به همان اندازه در تحکیم پایه‌های همبستگی و وفاق اجتماعی موفق‌تر خواهد بود. هویت ملی ایران که خاص مردم ماست، الهام گرفته از ویژگی‌های تاریخی، سیاسی، محیط جغرافیایی، جهان بینی، نگرش، خواست‌ها، آرزوها، غم‌های مشترک، احساسات و اعتقادات ویژه است. دارا بودن، چنین فرهنگی به ملت ما تشخص و هویتی متفاوت از دیگران می‌بخشد. در ایران با توجه به مسأله تکثیر هویتی نامنسجم، کوچک و نیز موزاییکی بودن هویت‌ها و عدم تعامل بین آن‌ها، با بحران هویت روبه‌رو هستیم (مومنی، ۱۴۰۰).

کسب هویت، پاسخ نوجوان برای درک خود است که در حین داشتن چیزهای مشترک با دیگران، از آن‌ها متمایز و جدا می‌شود. با تشکیل هویت، زندگی فرد هدفی معنادار پیدا می‌کند در هر جامعه سازمان‌ها و ارکان‌هایی وجود دارند که نقشی مهم و حیاتی در پیشبرد جامعه تا رسیدن به موفقیت دارند (پادیاب، ۱۳۹۹). از طرفی مسیر شکل‌گیری هویت افراد در جوامع امروزی از خانه و مدرسه می‌گذرد و کودکان و نوجوانان زمان زیادی از دوران رشد و بالندگی خود را در آموزش و پرورش می‌گذرانند و طی آن نهاد تحت آموزش‌های متنوعی قرار می‌گیرند (لقمان نیا، ۱۳۸۹). بی‌تردید آموزش و پرورش یکی از اساسی‌ترین نهادهای هویت‌ساز است. یکی از هدف‌های اساسی آموزش و پرورش ایجاد حس مسئولیت مدنی، احترام و علاقه به کشور خویش (حب وطن) و خدمت‌گزاری شایسته به آن در میان دانش‌آموزان و نمایندگان نسل جدید است (میرزاپور، ۱۴۰۰). بنابراین آموزش و پرورش می‌تواند به عنوان یکی از عوامل اصلی در شکل‌گیری هویت افراد، تاثیر به‌سزایی داشته باشد و با تقویت نمودن هویت ملی نوجوانان نسل آینده کشور را در مقابل هجوم رسانه‌ای غرب و دیگر فرهنگ‌ها ایمن سازد. نظام آموزشی با توجه به غایتی که برای شهروند مطلوب خود تعریف می‌کند، درصدد ایجاد هویت موردنظر خود برای افراد بر می‌آید و برنامه‌های آموزشی، منابع درسی و معلمان از جمله ابزارهایی هستند که در این راستا مورد استفاده قرار می‌گیرند (معروفی، ۱۳۹۲).

امروزه با بروز مسائلی از قبیل جهانی شدن و هجوم بی‌وقفه فرهنگ‌های جهانی و نیز کم‌رنگ شدن پرستاب مرزهای فرهنگی بین ملت‌ها، توجه به حفظ هویت ملی و حریم فرهنگی خاص ملت‌ها، بیش از پیش اهمیت و حساسیت پیدا کرده است (میرزاپور و زمانی مقدم و جعفری، ۱۴۰۰). همچنین اگر آگاهی از هویت ملی در جامعه‌ای وجود نداشته باشد و یا به شکل ناقص و سطحی باشد، افراد آن جامعه از نقش خود در تداوم و حفظ کشور باز خواهند ماند و تعهدی نیز به آن نخواهند داشت (جعفرزاده پور، ۱۳۹۸). بنابراین بحث هویت ملی و رابطه آن با آموزش و پرورش از جمله موضوعاتی است که در عصر حاضر مورد توجه محققان و صاحب نظران حوزه تعلیم و تربیت قرار گرفته

است (ایمان زاده، ۱۳۹۷). نظام آموزشی در تحقق هویت ملی نقش اساسی بر عهده دارد و باید تمهیدات لازم را برای فراهم نمودن مولفه‌های مربوط به هویت ملی پدید آورد تا افرادی را پرورش دهد که در آرمان خواهی و حرکت به سوی آن، با ملت همسو و همگام بوده و ویژگی‌های مربوط به فرهنگ و هویت مربوط به آنان را دارا باشند (میرزاپور، ۱۴۰۰).

از جمله فواید حاصل از آگاهی دانش‌آموزان از هویت ملی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:
 رشد و تکامل انسان‌ها و افزایش اعتماد به نفس؛
 ایجاد صمیمیت در نظام آموزشی؛
 توسعه هوشیاری گروهی؛
 اعتلای فرنگی و ظهور تمدن و پیشرفت؛
 شکل‌گیری هویت ملی مانعی در برابر تهاجم فرهنگی؛
 مانعی عظیم در برابر پدیده فرار مغزها؛ (مومنی، ۱۴۰۰).

نظام آموزش و پرورش در هر کشوری یکی از مهم‌ترین ارکان سازنده فرهنگ و هویت آن جامعه است، لذا تقویت فرهنگ و هویت ملی، نیازمند تقویت و تحول در نظام آموزش و پرورش است. برای تحقق این اهداف باید برنامه ریزی دقیق و بلند مدتی داشت و همکاری همه جانبه‌ای صورت گیرد. تحقق بخشیدن به چنین هویتی، موجب می‌شود که دانش‌آموزان متناسب و هماهنگ با هنجارهای حاکم بر جامعه تربیت شوند (پادیاب، ۱۳۹۹). بنابراین، حضور طولانی دانش‌آموزان در مدارس و تکلیفی که در مطالعه کتاب‌های درسی وجود دارد، فرصت مناسبی است برای مدیران و برنامه ریزان آموزشی که از آن به نحو احسن برای هویت بخشیدن به دانش‌آموزان استفاده نمایند.

در نظام آموزش و پرورش عوامل مختلف همچون معلم، کتاب‌های درسی، فضای آموزشی و مانند آن به شکل‌گیری هویت دانش‌آموزان کمک می‌نماید. با این وجود، از بین عناصر آموزشی، کتب درسی نقش ویژه‌ای در هویت‌دهی دانش‌آموزان ایفا می‌نماید (مومنی، ۱۴۰۰). کتاب‌های درسی، یکی از مهم‌ترین منابع یادگیری، آموزش و تقویت هویت ملی و مذهبی هستند (بازوند، ۱۴۰۱) و کتاب درسی مهم‌ترین ابزار یادگیری است و رسانه‌های آموزشی دیگر حول محور کتاب درسی قرار دارند. در حقیقت کتاب درسی نقش محوری را در فرایند یاددهی- یادگیری بر عهده دارد (ملکی، ۱۳۹۹).

با توجه به این که برنامه‌ریزی، تدوین، تغییر و روزآمد کردن کتب درسی یکی از ملزومات نظام آموزشی است، تحلیل و بررسی علمی آن اهمیت خاصی پیدا می‌کند. در حقیقت تحلیل محتوا کمک می‌کند تا مفاهیم، اصول، نگرش‌ها، باورها و کلیه اجزای مطرح شده در قالب درس‌های کتاب، مورد بررسی علمی قرار بگیرند (یارمحمدیان، ۱۳۸۱). چالش‌های هویت ملی در برنامه درسی دوره دوم متوسطه عبارتند از: موانع فکری، موانع ساختاری، تحولات سیاسی، برنامه درسی پنهان، بی‌توجهی به تحولات جهانی، موانع مربوط به نیروی انسانی و عدم تعادل در توجه به ابعاد هویت ملی (خجسته و دیگران، ۱۴۰۰). با توجه به اینکه دانشمندان و شخصیت‌های ایرانی که در رشته شیمی کار کرده‌اند و آثار ارزشمندی را به جای گذاشته‌اند و همچنین علم شیمی با ارزش‌های ملی متنوع ارتباط دارد، کتاب‌های شیمی می‌توانند به آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با هویت ملی خود باشند (مومنی، ۱۴۰۰).

شکل‌گیری و تعمیق هویت ملی از طریق برنامه درسی، به واسطه دو مکانیسم اصلی صورت می‌گیرد: برنامه درسی آشکار و برنامه درسی پنهان. مولفه اصلی برنامه درسی آشکار در این زمینه، محتوای کتاب‌های درسی است (خجسته، ۱۴۰۰). بنابراین، کتاب‌های شیمی در دوره متوسطه دوم می‌تواند در شکل‌گیری، تقویت و انسجام هویت ملی نقش اساسی داشته باشند.

- در این پژوهش میزان توجه به مولفه‌های هویت ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی فیزیک - علوم تجربی) مورد بررسی قرار می‌گیرد.
- پژوهش حاضر به دنبال پاسخ به پرسش‌های اساسی زیر است:
۱. به کدام نمادهای ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است؟
  ۲. به کدام نوع از میراث فرهنگی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است؟
  ۳. به کدام مشاهیر و شخصیت‌های ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است؟
  ۴. به کدام نوع از ارزش‌های ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است؟
  ۵. به انواع وقایع و رویداد در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) به چه میزان توجه شده است؟

مبانی نظری

ابتدا به تشریح مفهوم هویت و هویت ملی پرداخته می‌شود. هویت از مفاهیم میان رشته در علوم اجتماعی است (ایمان زاده، ۱۳۹۷). هویت، عبارت از مجموعه خصوصیات و مشخصات اساسی اجتماعی، فرهنگی، روانی، فلسفی، زیستی و تاریخی هم‌سن است که به رسایی و روایی بر ماهیت یا ذات گروه، به معنی یگانگی یا همانندی اعضای آن با یکدیگر، دلالت می‌کند و آن را و آن‌ها را در یک ظرف زمانی و مکانی معین به طور مشخص و قابل قبول و آگاهانه از سایر گروه‌ها و افراد متعلق به آن‌ها متمایز سازد. در طول تاریخ، هویت‌ها گاهی صحنه رقابت و تنازع بوده اند و گاهی معیاری برای انسجام و حتی صلح اجتماعی شده اند. اما امروزه این مفهوم یکی از مسایل مهم برای برنامه‌ریزی‌های اجتماعی است (پادیاب، ۱۳۹۹).

در پاسخ به چپستی هویت، تعاریف گوناگونی از دیدگاه‌های مختلف عرضه شده است. کلمه هویت از نظر لغوی به معنای هستی، وجود، ماهیت و سرشت است. به طور کلی، آنچه وسیله شناسایی فرد باشد؛ یعنی مجموعه خصایص فردی و خصوصیات رفتاری که به وسیله آن، فرد برای خود و دیگران قابل تعریف و شناسایی گردد، هویت نامیده می‌شود. هویت واژه‌ای است که امروزه توجه زیادی را به خود اختصاص داده و جایگاه ویژه‌ای در مطالعات و پژوهش‌های علوم انسانی یافته است. بسیاری از بحران هویت سخن گفته و ابراز نگرانی می‌کنند و پژوهشگران و متفکران را به تامل و چاره اندیشی فرا می‌خوانند (صالحی، ۱۳۸۶).

عالی‌ترین سطح هویت را هویت ملی توصیف کرده‌اند که در حقیقت وابستگی و تعلق یک فرد به یک جامعه ملی را نشان می‌دهد. این تعلق را می‌توان در احساس وفاداری به میهن، عشق به هموطنان و حراست از هویت ملی دانست که مانع سلطه دیگران بر سرزمین خود می‌شود و به پیشرفت علمی، ادبی، صنعتی و تقویت مبانی فرهنگی می‌انجامد (فیاض، ۱۳۸۹). در واقع، هویت ملی مجموعه‌ای از گرایش‌ها و نگرش‌های مثبت نسبت به عوامل، عناصر و الگوهای هویت بخش و یکپارچه کننده در سطح یک کشور به عنوان یک واحد سیاسی است (ذوالفقاری، ۱۳۸۶)؛ یعنی هویت ملی نوعی احساس تعهد و تعلق عاطفی نسبت به اجتماع عام (ملی) است که موجب وحدت و انسجام جامعه است و بخشی از هویت فرد را شکل می‌دهد (میرزاپور، ۱۴۰۰). همچنین، هویت ملی وابستگی فرد به جامعه ملی را نشان می‌-

دهد و وقتی شکل می‌گیرد که تمامی اعضای جامعه، تصویر درستی از اجزای سازنده آن داشته باشند، زیرا هویت افراد در متن اجتماع و فرهنگ شکل می‌گیرد (ذوالفقاری، ۱۳۸۶).

پیشینه پژوهش

هدف این پژوهش، بررسی و تحلیل هویت ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم می‌باشد. نتایج پژوهش مومنی (مومنی، ۱۴۰۰) نشان می‌دهد در کتاب شیمی دهم ۱۹۹ مورد به مفهوم هویت ملی اشاره شده است که در میان ابعاد هویت ملی، بعد نمادها با ۵۰/۷۵ درصد از بیشترین فراوانی و وقایع و رویدادها با ۱/۵۰ درصد از کمترین میزان فراوانی برخوردارند. نتایج پژوهش علوی مقدم (علوی مقدم، ۱۳۹۳) نشان می‌دهد که محتوای کتاب‌های درسی زبان فرانسه در ایران، به گونه‌ای متعادل و متوازن به بیان شاخص‌های هویت ملی نپرداخته‌اند و تنها گاه در یک یا چند کتاب شاهد عدم حضور یک یا چند بعد از ابعاد هویت ملی هستیم. نوشادی، شمشیری و احمدی (نوشادی، ۱۳۹۰) در بررسی نقش و کارکرد تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان و سوم راهنمایی در شکل‌گیری هویت ملی، به این نتیجه رسیده که ابعاد هویت ملی در کتاب‌های مورد بررسی مورد غفلت واقع شده و نیازمند توجه جدی تدوین‌کنندگان کتب است.

موسی‌پور (موسی‌پور، ۱۳۹۷) با بررسی مولفه‌های هویت ملی در کتاب ریاضی و آمار ۱ پایه دهم به این نتیجه رسیده است که در بین ابعاد هویت ملی، بعد میراث فرهنگی بیشترین فراوانی و بعد وقایع و رویدادها کمترین فراوانی را دارند و توجه به احادیث و آیات و هنر و صنایع دستی در این کتاب کم می‌باشد و در بعد ارزش‌ها، ارزش‌های اجتماعی بیشتر مورد توجه قرار گرفته است و به بعد مشاهیر و شخصیت‌ها، به مشاهیر معاصر توجه نشده است. تحلیل مفهوم هویت با در نظر گرفتن ابعاد آن امکان‌پذیر می‌شود. در مورد مولفه‌های هویت سازنده هویت ملی باید توجه داشت که نمی‌توان از یک مولفه به عنوان تنها مولفه هویت ملی صحبت کرد، بلکه این مفهوم حاصل تلفیقی از مولفه‌های گوناگون بوده و این ترکیب و تلفیق در میان ملل مختلف متفاوت است (میرزاپور، ۱۴۰۰). البته باید گفت علی‌رغم وجود اشتک‌های بسیار، محققان مختلف ابعاد گوناگونی برای هویت ملی در نظر گرفته‌اند. به عنوان مثال لقمان نیا در قالب مدل نظری بر مبنای نظریه داده بنیاد سرزمین، زبان، تاریخ، دین، نماد و فرهنگ را به عنوان مولفه‌های اصلی هویت نام می‌برد (لقمان نیا، ۱۳۹۰). حاجیانی (حاجیانی، ۱۳۷۹) هفت بعد اجتماعی، تاریخی، جغرافیایی، سیاسی، دینی، میراث فرهنگی یا فرهنگی، زبانی و ادبی تعیین می‌کند. خدایار و فتحی (خدایار و فتحی، ۱۳۸۷) چهار بعد فرهنگ، تاریخ، قلمرو جغرافیایی - سیاسی، دین و مذهب را مد نظر قرار می‌دهند. در پژوهش دیگری مهم‌ترین مولفه‌های هویت ملی به سه دسته تقسیم شده است که عبارتند از: سرزمینی، تاریخی - دینی و جهانی. مومنی (مومنی، ۱۴۰۰) به نقل از هاشمی و قربانعلی زاده (هاشمی ۱۳۹۳)، پنج مولفه برای هویت ملی در نظر گرفته است؛ این مولفه‌ها عبارتند از: نمادها، وقایع و رویدادها، ارزش‌ها، میراث فرهنگی و مشاهیر و شخصیت‌ها. در این پژوهش از پنج بعد هویت ملی که توسط هاشمی و قربانعلی زاده بیان شده، استفاده شده است:

نمادها: منظور از نماد چیزی است که جان‌نشین یا بازنمود چیز دیگری باشد، به عبارت دیگر آنچه به عنوان نشانه ایرانی بودن مورد توافق است مانند میدان آزادی، دماوند، یوزپلنگ ایرانی و ...

ارزش‌ها: منظور از ارزش، اندیشه و تصویری است که افراد یا گروه‌ها درباره آنچه مطلوب، پسندیده، خوب یا بد است، دارند؛ مانند کار و تلاش، حفظ سلامتی، دوستی و تعامل اجتماعی و ...

میراث فرهنگی: میراث فرهنگی به آثار مادی و معنوی به جا مانده از گذشته گفته می‌شود که بر هویت فرهنگی یک جامعه انسانی دلالت دارد و برای مطالعه جوامع، اقوام و ملل و نیز بازنشانی آثار مادی تمدن‌ها و سیر تشکیل و

تکامل آن‌ها سندی با ارزش به شمار می‌آید (حجت، ۱۳۸۰، ص. ۴۵) مانند اماکن و بناهای ایرانی، صنایع دستی ایرانی و ...

مشاهیر و شخصیت‌ها: منظور اشخاص حقیقی یا اسطوره‌هایی هستند که در زمینه‌های مختلف سیاسی، مذهبی، علمی و ... بر تاریخ ایران تأثیرات مثبت یا منفی گذاشته‌اند و بدین واسطه شناخته شده و مشهورند مانند خوارزمی، خیام، حافظ و ...

وقایع و رویدادها: منظور وقایع و رخدادها تأثیرگذار در زمینه‌های مختلف سیاسی، اجتماعی، مذهبی و ... در ایران است مانند ۲۲ بهمن.

در این پژوهش ابعاد هویت که مومنی در سال ۱۴۰۰ استفاده کرده، مدنظر قرار گرفته است. مومنی در سال ۱۴۰۰ به نقل از هاشمی و قربانعلی زاده در سال ۱۳۹۳، خرده مولفه‌هایی نیز برای هرکدام از مولفه‌های خود در نظر گرفته است که با توجه به محتوای کتاب شیمی دوازدهم از برخی از این خرده مولفه‌ها استفاده شده است. مولفه‌ها و خرده مولفه‌های این پژوهش به صورت زیر می‌باشند:

هویت ملی:

(الف) ارزش‌ها: شامل ارزش اجتماعی، اقتصادی و اخلاقی و مذهبی؛

(ب) نمادها: شامل نقشه ایران، میدان آزادی، الغبای فارسی، پرچم ایران، برج میلاد، پلاک ماشین، یوزپلنگ ایرانی، تیم ملی و دماوند؛

(ج) مشاهیر و شخصیت‌ها؛

(د) میراث فرهنگی: شامل اماکن و بناها، هنر و صنایع دستی، خرده فرهنگ، نظم و نثر، احادیث و آیات و کتب؛

(ه) وقایع و رویدادها؛

روش

روش تحقیق، تحلیل محتوا است. روش تحلیل محتوا در بسیاری از زمینه‌های تحقیقاتی، روش ارزشمندی شناخته شده است و روش مناسبی برای بررسی محتوای کتب درسی می‌باشد. این روش قابلیت بسیاری برای جمع آوری و طبقه بندی مطالعات عینی دارد. فکر بنیادی تحلیل محتوا عبارت است از قرار دادن اجزای یک متن، کلمه‌ها، جمله‌ها، پاراگراف‌ها و مانند آن برحسب واحدهایی که انتخاب می‌کنیم در تعدادی مقوله که از پیش تعیین شده‌اند. کمیت کلمه‌ها، یا جمله‌ها یا پاراگراف‌ها و مانند آن‌ها بر حسب این مقوله‌ها، نتیجه تحلیل محتوا را معین می‌کنند. واحد تحلیل مضمون است که در متن، تصاویر، سوالات و جلد کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم، بررسی می‌شود. جامعه آماری این پژوهش، کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم است که در سال تحصیلی ۱۴۰۱-۱۴۰۲ توسط دفتر برنامه ریزی و تالیف کتاب‌های درسی در ۱۲۱ صفحه تالیف و چاپ شده است. در این پژوهش، نمونه آماری با جامعه آماری برابر است. معیار توصیف این پژوهش مولفه‌های هویت ملی است و روش طبقه بندی روش جعبه‌ای می‌باشد.

یافته‌های پژوهش

به طور کلی میزان توجه به هر کدام از مولفه‌های هویت ملی در جدول (۱) آورده شده است.

جدول ۱- میزان توجه به مولفه‌های هویت ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم

جمع	مولفه‌ها					
	وقایع و رویدادها	ارزش‌ها	مشاهیر و شخصیت‌ها	میراث فرهنگی	نمادها	
۲۲۴	۲	۷۳	۱	۴۵	۱۰۳	فراوانی
۱۰۰	۰/۹۰	۳۲/۵۸	۰/۴۴	۲۰/۰۹	۴۵/۹۹	درصد

با توجه به جدول (۱)، بیشترین میزان توجه به مولفه نمادها و کمترین میزان توجه مربوط به مولفه وقایع و رویدادهاست.

سوال اول: به کدام نمادهای ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است.

با بررسی کتاب شیمی (۳) پی برده شد که از بین نمادها، به غیر از الفبای فارسی و برج میلاد (نماد تهران و پایتخت ایران) به هیچکدام از نمادهای دیگر در کتاب درسی اشاره‌ای نشده است. برج میلاد تنها یکبار و آن هم در شکل ۲ در صفحه ۹۱ کتاب درسی شیمی (۳) آمده است. الفبای فارسی در برخی سوال‌ها، مثال‌ها، و تصاویر کتاب وجود دارد. فراوانی نماد الفبای فارسی در کتاب شیمی (۳) دوازدهم، ۱۰۲ می‌باشد. به بقیه نمادها، هیچ گونه توجهی نشده است.

منظور از نماد الفبای فارسی رعایت کردن ترتیب حروف الفبای فارسی به عنوان نمادی برای شکل‌ها، نمودارها، ترتیب سوال‌ها در خود را بیازمایید، باهم بیندیشیم و ... می باشد (ترتیب رعایت کردن الف، ب، پ، ت، ... به جای شماره گذاری، استفاده از حروف انگلیسی یا غیره)

سوال دوم: به کدام نوع از میراث فرهنگی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است؟

در جدول (۲) انواع میراث فرهنگی ملی و موارد موجود از هر نوع در کتاب شیمی (۳) دوازدهم آورده شده است. همانطور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود، میراث فرهنگی در شش مورد بررسی قرار گرفته است. یافته‌های جدول (۲) و جدول (۳) نشان می‌دهد که کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم در ابعاد میراث فرهنگی به غیر از بعد اماکن و بناها، از تنوع چشمگیری برخوردار نیست.

جدول ۲- انواع میراث فرهنگی ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم

شهر بابل - جنوب ایران - مراغه - آشتیان - رودبار - دانشگاه شهیدرجایی - دانشگاه‌ها و مراکز تحقیقات کشور - گنج‌نامه همدان - برج میلاد - مس سرچشمه کرمان - شرکت پتروشیمی شازند اراک (۲بار) - شرکت‌های پتروشیمی ایران -	اماکن و بناها
تولید صابون سنتی - استفاده صابون سنتی در تنور نان سنگک - دستگاه تبدیل انرژی شیمیایی به الکتریکی با ظرف‌های سفالی توسط ایرانیان باستان - تولید توده سلول سوختی - خودروهای برقی - تنگ خوری دوره ساسانی - سفالینه‌ای از ایران باستان - سفال - نقشکنده روی سنگ در گنجنامه همدان - پختن نان سنگک	هنر و صنایع دستی
در تغییر مواد افزون بر محیط و شیوه زندگی، آیین‌ها، آداب و رسوم و حتی ادبیات و افسانه‌ها نیز نقش داشته اند.	خرده فرهنگ
۱. هوا، آب، پوشاک، بدن و زمین از جمله موهبت‌های الهی هستند که پیوسته باید برای پاکیزه نگهداشتن آن بکوشیم. ۲. پاکیزگی رفتاری شایسته، نشاط آور و مایه آرامش است. ۳. آفریدگار هستی به ما فرصتی به نام زندگی بخشیده است تا برای پر رنگ کردن نقش و تاثیر خود در این جهان پهناور پیوسته تلاش کنیم. ۴. تلاشی آگاهانه و هدفمند برای آیندگان. ۵. پویندگان چنین راهی در این پهنه، پیوسته به کشف اسرار می‌پردازند. ۶. طبیعت زیستگاهی برای ما و آزمایشگاهی بزرگ برای علوم تجربی است که در آن رنگ و رنگ آمیزی یکی از خوشایندترین جلوه‌ها است و به انسان لذتی همراه با آرامش می‌بخشد. ۷. هر نفسی که فرو می‌رود ممد حیات است و چون بر می‌آید مفرح ذات، ...	نظم و نثر ادبی
۱. وَ اللَّهُ يُحِبُّ الْمُطَهَّرِينَ ... (سوره توبه، آیه ۱۰۸) ۲. هُوَ الَّذِي يُرِيكُمْ الْبَرْقَ خَوْفًا وَ طَمَعًا ... (سوره رعد، آیه ۱۲) ۳. اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَى الْاَرْضِ زِينَةً لَهَا لِنَبْلُوهُمْ اَیُّهُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا ... (سوره کهف، آیه ۷) ۴. وَ اَنْ لَّیْسَ لِلْاِنْسَانِ اِلَّا مَا سَعَى (سوره النجم، آیه ۳۹)	احادیث و آیات
کتاب شیمی (۱) (۶ بار تکرار) - کتاب شیمی (۲) (۴ بار تکرار)	کتاب

جدول ۳- میزان توجه به انواع میراث فرهنگی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم

میراث فرهنگی	فراوانی	درصد
اماکن و بناها	۱۳	۲۸/۹
هنر و صنایع دستی	۱۰	۲۲/۲۲
خرده فرهنگ	۱	۲/۲۲
نظم و نثر ادبی	۷	۱۵/۵۵
احادیث و آیات	۴	۸/۸۹
کتاب	۱۰	۲۲/۲۲
جمع	۴۵	۱۰۰

با توجه به جدول (۳)، اماکن و بناها با ۲۸/۹ درصد، بیشترین درصد را به خود اختصاص داده است و پس از آن هنر و صنایع دستی و کتب هرکدام با ۲۲/۲۲ درصد مورد توجه قرار دارند. بعد از آن‌ها نظم و نثر ادبی ۱۵/۵۵ درصد مورد توجه قرار گرفته است و خرده فرهنگ با ۲/۲۲ درصد کمترین میزان توجه را به خود اختصاص داده است.

با توجه به منابع غنی شعر و ادب فارسی انتظار می‌رفت که نظم و نثر ادبی بیشتری در کتاب دیده شود. در قسمت کتب تنها به کتاب شیمی ۱ و شیمی ۲ اشاره شده است که به قصد یادآوری از کتاب‌های پیشین و مطالب گذشته آورده شده و از این نظر برای یادآوری و آماده سازی ذهن دانش‌آموز برای یادگیری مطلب جدید مناسب است اما به کتاب‌های دانشمندان معاصر و یا کتب ارزشمند فارسی در زمینه شیمی توجهی نشده است. به قسمت خرده فرهنگ بسیار بی‌توجهی شده است و این خلا می‌توانست با خرده فرهنگ‌های جالب ایرانی پر شود که دانش‌آموزان با خرده فرهنگ‌های گوناگون ایرانی آشنا شوند حال آنکه دانش‌آموزان در هیچ جای کتاب با هیچ خرده فرهنگ ایرانی آشنا نشده‌اند و تنها اشاره‌ای کلی به آداب و رسوم و آیین‌ها شده است.

سوال سوم: به کدام مشاهیر و شخصیت‌های ملی در کتاب شیمی دوازدهم توجه شده است؟

در جدول (۴) میزان توجه به مشاهیر و شخصیت‌ها، قابل مشاهده است. داده‌های جدول (۴) نشان می‌دهد که در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم تنها از یک نفر، سعدی، از مشاهیر و شخصیت‌ها نام برده شده است که تنوع خوبی ندارد.

جدول ۴- مشاهیر و شخصیت‌ها در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم و میزان توجه به هر کدام از آنها

نام مشاهیر و شخصیت‌ها	فراوانی	درصد
سعدی	۱	۱۰۰
مجموع	۱	۱۰۰

با توجه به داده‌های جدول (۴) تنها نام سعدی آن هم ۱ بار در کتاب تکرار شده است. در بین این مشاهیر و شخصیت‌ها اسامی دانشمندان معاصر شیمی همانند دکتر عبدالحسین روستائیان، دکتر سید حبیب فیروزآبادی و... به چشم نمی‌خورد که بهتر بود توجه بیشتری به این امر مبذول می‌شد. کتاب شیمی (۳) می‌تواند بستر مناسبی برای آشنای دانش‌آموزان با مشاهیر و شخصیت‌های مهم و تاثیرگذار ایرانی در علم شیمی باشد که به این امر توجهی نشده است.

سوال چهارم: به کدام نوع از ارزش‌های ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) توجه شده است؟

در جدول (۵)، انواع ارزش‌های ملی و موارد موجود از هر نوع در کتاب شیمی (۳) دوازدهم آورده شده است. با توجه به یافته‌های جدول (۵) می‌توان نتیجه گرفت که ارزش‌ها به سه بعد اجتماعی، اخلاقی و مذهبی و اقتصادی تقسیم شده‌اند.

جدول ۵- انواع ارزش‌های ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم

نوع ارزش	نمونه‌های به کار رفته از نوع ارزش‌ها
اجتماعی	رعایت نکات ایمنی در استفاده از لوله باز کن؛ نقش تعیین کننده نوع و میزان ارائه خدمات بهداشتی، دارویی و درمانی در سطح سلامت جامعه؛ تاثیر بهداشت در شاخص امید به زندگی؛ امید به زندگی؛ با شوینده‌هایی آشنا شوید که آسیب کمتری به محیط زیست وارد می کنند (اهمیت به محیط زیست)؛ نبود یا کمبود صابون منجر به افزایش مرگ و میر می‌شود؛ ورود فاضلاب‌های صنعتی به محیط زیست سبب تغییر PH می‌شود (اهمیت به محیط زیست)؛ ساده ترین روش درمان ریفلکس افزایش وعده‌های غذایی و کاهش حجم هر وعده غذایی است؛ فناوری-های پیشرفته و افزایش سطح رفاه و آسایش؛ الکتروشیمی در راستای پیاده کردن اصول شیمی سبز گام برداشته؛ کیفیت تولید فرآورده‌های دارویی، بهداشتی و غذایی؛ پیشرفت کشورمان؛ تامین انرژی سبز و پاک؛ پسماندهای باتری‌ها به دلیل آلوده کردن محیط زیست نباید در طبیعت رها یا دفن شوند؛ کاهش آلودگی محیط زیست؛ کاهش ردپای اکسیژن؛ دوستدار محیط زیست و منبع انرژی سبز؛ بهره‌گیری بیشتر از انرژی پاک باعث کاهش ردپای زیست محیطی می شود؛ رشد و پیشرفت هر جامعه در سایه تلاش هدفمند و آگاهانه افراد خبر و ... دست یافتنی است؛ دسترسی آسان به فناوری نو پیامد رشد و پیشرفت جامعه است؛ کود شیمیایی سبز؛ رسیدن به زندگی مدرن امروزی؛ توسعه پایدار؛ غذا محور رشد و سلامتی؛ پسماندها سمی، آلاینده و برای محیط زیست زیان‌آورند؛ شیمی-دان‌های دوستدار محیط زیست؛ شیمی سبز؛ حرکت در مسیر توسعه پایدار؛ بازیافت پلاستیک‌ها؛ پلیمر سبز زیست تخریب پذیر؛ بازیافت PET؛ شیمی سبز به دنبال کمترین آسیب به محیط زیست؛ کاهش آلودگی محیط زیست
اقتصادی	صنعت تولید شوینده‌ها و فرآورده‌های پاک کننده، از صنایع بزرگ و سود آور است؛ صنعت بزرگ صابون؛ تولید انرژی پاک و ارزان؛ آسانتر شدن انجام فعالیت‌های فردی، صنعتی؛ بازیافت باتری‌ها؛ رشد و پیشرفت چشمگیر صنایع و تقاضای زیاد برای ساخت باتری؛ گذر از تنگنای تامین انرژی؛ کاهش اتلاف انرژی به شکل گرما و افزایش کارایی؛ افزایش بازده؛ سلول دانه در صنعت؛ خوردگی آهن خسارت هنگفتی به اقتصاد وارد می‌کند؛ بازیافت آلومینیوم به علت هزینه بالای فرایند ها؛ کاهش هزینه تولید فلز آلومینیوم با بازیافت آن؛ استفاده از انرژی رایگان خورشید؛ رقابت اقتصادی فرآورده‌ها؛ تهیه فلز تیتانیوم خالص گران و دشوار؛ دسترسی آسان و ارزانتر به فناوری نو؛ توسعه پایدار؛ کسب درآمد از فروش منابع؛ فناوری جداسازی و خالص سازی از فناوری‌های پیشرفته، گران، پرکاربرد، کارآفرین و درآمدزا است؛ شیمیدان‌ها در پی یافتن مواد مناسب، ارزان و دوستدار محیط زیست و واکنش‌هایی آسان، پربازده هستند تا هزینه تمام شده تولید یا سنتز را کاهش دهند؛ تامین نیازها بدون تحمیل هزینه به آیندگان؛ یافتن واکنش پربازده با صرفه اقتصادی؛ پلاستیک ارزان؛ صرفه اقتصادی؛ مزیت اقتصادی افزودن ناخالصی به سدیم کلرید؛ برخی واکنش‌ها صرفه اقتصادی ندارند؛ نفت مهمترین ماده برای اقتصاد جهان؛ فناوری و تبدیل خاک به مواد فراوری شده سبب رشد اقتصاد کشور
اخلاقی و مذهبی	رعایت پاکیزگی و تمیز بودن؛ استفاده از صابون و مواد پاک کننده؛ شستن دست‌ها حتی در شرایط بحرانی و حوادث غیر مترقبه؛ مصرف درست و به موقع داروها؛ رعایت سطح بهداشت فردی و همگانی؛ خوردگی به سلامت بدن آسیب می‌رساند؛ استفاده بهینه از انرژی خدادادی و رایگان خورشید؛ شست و شو و تمیز کردن؛ خداوند پاکیزگان را دوست دارد؛ برای انسان جز آنچه تلاش کرده (بهره‌ای) نیست؛ مسلما ما آنچه را روی زمین است، زینت زمین قرار دادیم تا آنان را آزمایش کنیم که کدامشان در عمل نیکوترند؛ اوست که برق را به شما نشان می‌دهد که هم مایه ترس و هم مایه امید است.

با توجه به جدول (۵) ارزش‌های اجتماعی با فراوانی ۳۲ و ارزش اقتصادی با فراوانی ۲۹ نوع از تعدد خوبی برخوردارند. در جدول (۶) فراوانی و میزان توجه به هر کدام از ارزش‌های ملی، قابل مشاهده است.

جدول ۶- میزان توجه به انواع ارزش‌های ملی در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم

درصد	فراوانی	نوع ارزش
۴۳/۸۳	۳۲	اجتماعی
۳۹/۷۳	۲۹	اقتصادی
۱۶/۴۴	۱۲	اخلاقی و مذهبی
۱۰۰	۷۳	مجموع

با توجه به جدول (۶) مشاهده می‌شود که در مجموع ۷۳ بار ارزش‌های ملی ذکر شده اند و تنوع در بعد ارزش‌های اجتماعی از همه نمایان‌تر می‌باشد. ارزش اجتماعی با ۳۲ بار تکرار و ۴۳/۸۳ درصد توجه، بیشترین میزان توجه در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم را داراست و پس از آن ارزش اقتصادی با ۲۹ مورد تکرار و ۳۹/۷۳ درصد توجه قرار دارد. ارزش اخلاقی مذهبی هم با ۱۲ بار تکرار و ۱۶/۴۴ درصد توجه، کمترین میزان توجه را داراست. با توجه به ارتباط علم شیمی با صنعت و در نتیجه ارتباط با اقتصاد و تاکید بیشتر به شیمی سبز و محیط زیست خصوصاً در دهه‌های اخیر، این میزان توجه مورد انتظار بود.

سوال پنجم: به انواع وقایع و رویداد در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم (رشته‌های ریاضی و فیزیک - علوم تجربی) به چه میزان توجه شده است؟

در جدول (۷) فراوانی و میزان توجه به هر کدام از وقایع و رویدادها، قابل مشاهده است. با توجه به داده‌های جدول (۷) به این که تنها به دو تاریخ رویداد توجه شده است و از هر کدام نیز تنها یکبار نام برده شده است پی برده می‌شود.

جدول ۷- میزان توجه به انواع وقایع و رویدادها در کتاب شیمی (۳) پایه دوازدهم

درصد	فراوانی	وقایع و رویدادها
۵۰	۱	۲۳ مهرماه (روز جهانی شستن دست‌ها)
۵۰	۱	میانگین سنی امید به زندگی در ایران ۷۳/۵ سال است
۱۰۰	۲	مجموع

با توجه به اینکه هرروزه در علم شیمی، اتفاقات بسیار متنوع و مهمی رخ می‌دهد و همچنین اینکه ایران تاریخی کهن دارد که در آن رویدادها و وقایع مهمی وجود دارد، بهتر بود وقایع و رویدادهای بیشتری مرتبط با درس شیمی آورده می‌شد و دانش‌آموزان را با تاریخ آن‌ها آشنا می‌کرد.

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان داد که در مجموع از ۲۲۴ مورد توجه به مولفه‌های هویت ملی، ۱۰۳ مورد (۴۵/۹۹ درصد) مربوط به نمادها، ۷۳ مورد (۳۲/۵۸ درصد) مربوط به ارزش‌ها، ۴۵ مورد (۲۰/۰۹ درصد) مربوط به میراث فرهنگی، ۲ مورد (۰/۹۰ درصد) مربوط به وقایع و رویدادها و ۱ مورد (۰/۴۴ درصد) مربوط به مشاهیر و شخصیت‌هاست. نتایج تحلیل محتوای کتاب شیمی (۳) دوازدهم نشان می‌دهد که به همه مولفه‌های هویت ملی به طور یکسان پرداخته نشده است و با توجه به سرفصل‌ها هم می‌توان این انتظار نامساوی بودن را داشت. به مولفه نمادها، بیشترین توجه شده است

و البته در بین خرده مولفه‌های نمادها، تنها به الفبای فارسی و برج میلاد توجه شده است و به دیگر خرده مولفه‌ها، هیچ توجهی نشده حال آن‌که همگی، نمادهایی هستند که نشان‌دهنده ایران و ایرانی بودن هستند و می‌توانند سبب هویت‌یابی در دانش‌آموزان شوند بنابراین بهتر است از انواع نمادها در کتاب درسی استفاده شود و تنها، توجه به یک خرده مولفه در مولفه نمادها نباشد. با توجه به اینکه تمامی این نمادها نشان‌دهنده ایران است و هرکس با دیدن آن‌ها ایران در ذهنش می‌آید، انتظار می‌رفت از نمادهای بیشتری استفاده می‌شد و در عکس‌های کتاب، اشاره‌ای به پرچم ایران، پلاک ایرانی خودروها و... می‌شد.

پس از نمادها، مولفه ارزش‌ها بیشترین توجه را به خود اختصاص دادند. در بین ارزش‌ها، ارزش اجتماعی بیشترین توجه را به خود اختصاص داده است. با توجه به اینکه شیمی دوازدهم بستر مناسبی برای آشنایی با شیمی سبز، توسعه پایدار و حفظ محیط زیست است، این امکان محقق شده و ارزش اجتماعی از جایگاه خوبی در میزان توجه برخوردار است. ارزش اقتصادی و ارزش اخلاقی و مذهبی از تنوع و فراوانی خوبی در کتاب برخوردارند. بعد از مولفه ارزش‌ها، مولفه میراث فرهنگی بیشترین فراوانی و میزان توجه را به خود اختصاص داده است. در این بخش کمترین توجه مربوط به خرده فرهنگ‌هاست و با وجود اقوام ایرانی مختلف با خرده فرهنگ‌های متفاوت، ذکر هیچ کدام از خرده فرهنگ‌های ایرانی در کتاب مشاهده نشد.

آشنایی دانش‌آموزان با خرده فرهنگ‌های ایرانی سبب می‌شود که دانش‌آموزان شناخت بیشتری نسبت به زیبایی‌های موجود در مناطق مختلف پی ببرند و نسبت به کشور خود و اقوام گوناگون احساس تعلق بیشتری داشته باشد. بیشترین توجه در بخش میراث فرهنگی به اماکن و بناهای ایرانی بودند که مناسب است و سبب آشنایی دانش‌آموزان با اماکن مختلف کشور خود می‌شود. با توجه به وجود منابع بسیار زیاد از شعر و نثر فارسی و نویسنده و شاعران معروف ایرانی، انتظار می‌رفت نظم و نثر ادبی در کتاب بیشتر به چشم بخورد. با توجه به کم بودن سرانه مطالعه‌ی کتاب در کشور، بهتر بود کتاب‌های بیشتری به دانش‌آموزان معرفی شود. همچنین بهتر بود از کتاب‌های دانشمندان معاصر نیز نام برده شود. با توجه به مطالب موجود در کتاب شیمی تعداد آیات و احادیث مناسب و کافی به نظر می‌رسد. پس از میراث فرهنگی، بیشترین توجه به وقایع و رویدادها شده است. تاریخ ایران از وقایع و رویدادهای بسیار مهمی برخوردار است که آموزش آن‌ها به دانش‌آموز می‌تواند اندوخته‌ی تاریخی آن‌ها را غنی‌تر کرده و سبب شود مهم‌ترین فایده‌ی تاریخ یعنی عبرت‌آموزی در آنان محقق گردد.

آخرین مولفه‌ای که در کتاب درسی مورد توجه قرار گرفته است مشاهیر و شخصیت‌هاست. نام بردن دانشمندان و شیمیدانان ایرانی جایگاهی در این کتاب نداشته و نام افراد متخصص ایرانی در رشته شیمی برده نشده است. بهتر است برای آشنایی دانش‌آموزان با افراد موفق ایرانی و پژوهشگران معاصر و یا غیر معاصر در رشته شیمی نام آن‌ها آورده می‌شد. نام بردن دانشمندان معاصر ایرانی می‌تواند به خودباوری دانش‌آموزان و ایجاد حس غرور و افتخار ملی در آن‌ها نقش اساسی داشته باشد. همچنین برای آشنایی بیشتر دانش‌آموزان با هریک از شخصیت‌های نام برده شده در کتاب، بهتر بود در نقاط مختلف کتاب درباره آن‌ها بیشتر صحبت می‌شد و نامشان تکرار می‌شد. پیشنهاد می‌شود به کتاب شیمی (۳) به عنوان ظرفیتی برای آشنایی هرچه بیشتر دانش‌آموزان با هویت ملی خود، توجه بیشتری مبذول گردد.

تعارض منافع

«هیچ گونه تعارض منافع توسط نویسندگان بیان نشده است»

COPYRIGHTS

©2021 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

منابع

- ایشانی، طاهره؛ حاجی حسین، منیژه (۱۳۹۶). نقش کتاب فارسی بخوانیم دوره ابتدایی در هویت ملی با تاکید بر فرهنگ و میراث فرهنگی. مطالعات ملی، ۱۸(۲)، ۱۱۵-۱۳۱.
- ایمان زاده، معصومه؛ فرخی، نورعلی (۱۳۹۷). الگوی روابط ساختاری بین سرمایه روان شناختی و هویت ملی با میانجی گری خودکارآمدی، کفایت اجتماعی و فرهنگ شهروندی در دانش آموزان دختر. روانشناسی مدرسه، ۷(۳)، ۴۵-۶۶.
- بازوند، علی؛ حسن زاده، مرتضی (۱۴۰۱). بررسی چگونگی و میزان نمود عناصر هویت ملی مذهبی در کتاب های نونگاشت فارسی متوسطه اول و دوم. آموزش پژوهی، ۸(۲۹)، ۹۲-۷۶.
- پادیاب، عبدالخالق؛ عسکری، مهران؛ فروغی، حسین (۱۳۹۹). هویت چیست و شکل گیری آن در شخصیت فرد چگونه است. سومین همایش بین المللی روانشناسی، علوم تربیتی و مطالعات اجتماعی، همدان.
- جعفرزاده پور، فروزنده (۱۳۸۹). کتاب درسی و هویت ملی (فرا تحلیل مطالعه های انجام شده درباره کتاب های درسی). مطالعات ملی، ۱۱(۴۲)، ۳۱-۵۴.
- حاجیانی، ابراهیم (۱۳۷۹). تحلیل جامعه شناختی هویت ملی ایران و طرح چند فرضیه. مطالعات ملی، ۲(۵)، ۱۹۳-۲۲۸.
- حجت، مهدی (۱۳۸۰). میراث فرهنگی در ایران: سیاست ها برای یک کشور اسلامی. تهران: انتشارات سازمان میراث فرهنگی کشور، ۱-۴۵.
- خجسته، فردوس؛ عصاره، علیرضا؛ حاجیانی، ابراهیم (۱۴۰۰). بررسی چالش های هویت ملی در برنامه ی درسی دوره دوم متوسطه. مطالعات مدیریت و رهبری در سازمان های آموزشی، ۱(۲)، ۵۱-۲۹.
- خدایار، ابراهیم؛ فتحی، اعظم (۱۳۸۷). هویت ملی در کتاب های درسی آموزش و پرورش، مورد مطالعه: مقطع متوسطه. مطالعات ملی، ۹(۳۵)، ۲۷-۵۲.
- ذوالفقاری، حسن (۱۳۸۶). هویت ایرانی و دینی در ضرب المثل های فارسی. مطالعات ملی، ۸(۳۰)، ۲۷-۵۲.
- صالحی، ابراهیم؛ شکیباییان، طناز (۱۳۸۶). بررسی میزان توجه به مولفه های هویت ملی در کتاب های درسی دوره آموزش ابتدایی. مطالعات ملی، ۸(۱)، ۶۳-۸۴.
- علوی مقدم، سید بهنام؛ داورپناه، زهرا (۱۳۹۳). تحلیل محتوای مولفه های هویت ملی در کتب آموزش زبان فرانسه دوره های راهنمایی، دبیرستان - پیش دانشگاهی. نوآوری های آموزشی، ۱۳(۴)، ۱۱۷-۱۴۰.

- فیاض، ایراندخت؛ ایمانی، فریبا (۱۳۸۹). بررسی نمادهای هویت ملی در کتاب های درسی تاریخ و علوم اجتماعی دوره متوسطه رشته های علوم انسانی، تجربی و ریاضی فیزیک در سال تحصیلی ۸۹-۱۳۸۸. روانشناسی تربیتی، ۶(۱۷)، ۶۸-۳۰.
- لقمان نیا، مهدی؛ خامسان، احمد (۱۳۸۹). جایگاه هویت ملی در نظام آموزش و پرورش ایران. تحقیقات فرهنگی ایران، ۳(۲)، ۱۴۷-۱۷۱.
- لقمان نیا، مهدی؛ خامسان، احمد (۱۳۹۰). شناسایی مولفه های هویت ملی در برنامه های درسی بر اساس روش داده بنیاد. نوآوری های آموزشی، ۱۰(۴)، ۵۶-۳۳.
- معروفی، یحیی؛ پناهی توانا، صادق (۱۳۹۲). کتاب های ادبیات فارسی دوره متوسطه و بازنمایی مولفه های هویت ملی (دیدگاه دبیران). مطالعات ملی، ۱۴(۵۵)، ۱۲۲-۱۰۷.
- ملکی، حسن (۱۳۹۹). تحلیل محتوای کتاب های درسی. تهران: آبیژ، ۱.
- موسی پور، بتول (۱۳۹۷). بررسی مولفه های هویت ملی در کتاب ریاضی و آمار ۱ پایه دهم. پویش در آموزش علوم پایه، ۴(۱۰)، ۱۸-۱۰.
- مومنی، فاطمه (۱۴۰۰). تحلیل محتوای شیمی دهم بر اساس مولفه های هویت ملی. سومین همایش ملی آموزش شیمی، تهران.
- میرزاپور، سمیرا؛ زمانی مقدم (۱۴۰۰). بررسی کارکرد آموزش و پرورش در نهادینه سازی هویت ملی دانش آموزان (در ابعاد سیاسی-جغرافیایی و دینی). مطالعات ملی، ۲(۲)، ۲۷-۴۷.
- نوшادی، محمدرضا؛ شمشیری، بابک؛ احمدی، حبیب (۱۳۹۰). نقش و کارکرد کتاب های تعلیمات اجتماعی پنجم دبستان و سوم راهنمایی در شکل گیری هویت ملی. پژوهش های برنامه درسی، ۲(۱)، ۱۳۹-۱۷۰.
- هاشمی، سیدضیا؛ قربانعلی زاده، مژده (۱۳۹۳). هویت ملی در کتب مطالعات اجتماعی دوره ابتدایی. مطالعات ملی، ۱۵(۶۰)، ۷۱-۴۹.
- یارمحمدیان، محمد حسین (۱۳۸۱). اصول برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات یادواره کتاب، ۱.
- یاوری، حمیدرضا و نصیری، مسعود (۱۳۹۴). بررسی میزان توجه به مولفه های هویت ملی و مذهبی در کتاب های هدیه های آسمان و فارسی بخوانیم دوره آموزش ابتدایی. دومین کنفرانس بین المللی پژوهش در علوم رفتاری و اجتماعی، تهران.